

Eikenprocessierups niet meer weg te denken

Wapendragers en stamboorders zijn in de landelijke inventarisatie 2006 van insectenplagen de meest opvallende aantasters op bomen en struiken in het stedelijk en landschappelijk groen. Nieuw is een Japanse schildluis. De eikenprocessierups werd het meest gemeld.

Tekst Leen Moraal / Beeld Alterra, G. Csoka, E.R. Day, R. Evers, G. Fortgens, A. van Frankenhuyzen, L.M. Nageleisen

Leen Moraal is werkzaam bij Alterra in Wageningen, T (0317) 47 78 81, E leen.moraal@wur.nl.

4 Essenroos – niet te verwarren met bastwoekerziekte op essenstammen.

5 Wapendragers hebben voorkeur voor eik.

6 Wilgenbastgalmug maakt een galachtige verdikking en een rafelige bast.

Het lijkt erop dat de eikenprocessierups in Nederland ondertussen een 'neverending story' is. De laatste jaren werden gekenmerkt door een noordwaartse uitbreiding in Gelderland en Overijssel. In 2006 raakte die ontwikkeling in rustiger vaarwater door een, wellicht tijdelijke, populatieafname. Naar de oorzaak blijft het gissen: het koude voorjaar van 2006 was ongunstig voor de jonge rupsen, bestrijdingscampagnes decimeerden populaties en misschien is

er een toename van natuurlijke vijanden. In 1999 ging de soort al eens door een diep dal om in 2004 een tweede piek te bereiken.

Om tot een verantwoorde bestrijding te komen is door de Expertgroep Eikenprocessierups een leidraad opgesteld. Op bepaalde plekken kan men branden of zuigen. In andere situaties kan de rups bestreden worden met een bacteriepreparaat. Die bacterie doodt ook andere rupsensoorten in de eik en in de

vegetatie onder de bomen. Voor verdere informatie zie: www.minlnv.nl/eikenprocessierups.

Belangrijke stamboorders

Er zijn verschillende houtborende insecten die gangen maken in stam en takken. De drie belangrijkste zijn horzelsvlinder, *Sesia apiformis*; wilgenhoutrups, *Cossus cossus* en grote populierenboktor, *Saperda carcharias*. De eerste twee staan

dit jaar in de 'Insecten top tien'. De grote populierenboktor niet, die is veel minder vaak gemeld.

De vuilwitte, tot 4 cm lange horzelsvlinderlarven (foto 1) maken gangen in het onderste deel van de stam en de wortelaanzet van populieren. De vlinders verlaten de stam via 8 mm grote gaten in een ring rondom de stam, tot op ongeveer 50 cm vanaf het maaiveld.

Van de wilgenhoutrups maakt de vingerdikke, roodkleurige larve (2) bij allerlei ►

1 Larven van de horzelsvlinder in de stamvoet.

2 Wilgenhoutrups, zelfs in eik.

3 De pootloze larve van de grote populierenboktor maakt vezeltjes.

Een landelijke groep vrijwilligers inventariseert sinds 1946 plagen op bomen en struiken. Dit gebeurt in het kader van InV-onderzoek om nieuwe invasieve soorten te onderkennen en om relaties tussen plagen en klimaatverandering te onderzoeken. In dit artikel staan enkele aantastingen in stedelijk en landschappelijk groen.

boomsoorten – zelfs in eiken – gangen en gaten in de stam. Uit die gaten komt bruin boormeel en soms een zurig sap.

De grote populierenboktor (3) maakt gaten over de hele lengte van de stam. De pootloze, taps toelopende, tot 4 cm lange larven produceren geen bruine kruimeltjes maar witte vezeltjes in de gangen. Populieren bij lantaarnpalen worden sterker aangetast omdat de kevers tijdens hun vlucht op het licht afkomen.

Bij aanwezigheid van vingerdikke gaten moeten we tegenwoordig alert zijn op aantasting door de Aziatische boktor, *Anoplophora glabripennis*. Op verschillende plaatsen in Europa zorgt deze geïmporteerde kever voor grote problemen (zie ook T&L 1-2007).

Essenroos door essenbastkever

In de omgeving van Rotterdam zijn veel woekeringen op essenstammen (4) waargenomen. Ze ontstaan door vraat van de essenbastkever, *Leperisinus varius*. In april boren de kevers zich in geveld of verzwakte bomen. Voor het afzetten van eitjes vreten zij tussen bast en hout accoladevormige moedergangen. De larven maken vanuit die moedergangen

een mooi patroon van uitwaaiende larvengangen. De volwassen jonge kevers vliegen uit en voeden zich met bast waarin ze kleine gangetjes maken. De bast reageert hierop met een ronde kankerachtige woekering die essenroos wordt genoemd. De onschuldige essenroos moet niet worden verward met de bastwoekerziekte, *Pseudomonas syringae savastanoi*, een bacterie die uitgebreide kankers kan veroorzaken.

Kaalvraat door wapendrager

Op verschillende plaatsen waren rupsen aanwezig van de wapendrager, *Phalera bucephala* (5). De tot 5 cm lange rupsen zijn gemakkelijk te vinden want ze zijn bruin met een opvallend patroon van gele lengte- en dwarsstrepen. De voedselplanten zijn vooral eik maar ook wilg, linde, els en populier. Bij jonge bomen kan kaalvraat ontstaan, maar de bomen lijden daar nauwelijks onder. De vlinders vliegen in mei en juni en leggen hun eitjes in hoopjes op de bladeren. De rupsen vreten in het begin groepsgewijs van het blad, later verspreiden zij zich. Omstreeks september verpoppen ze in de grond om er te overwinteren.

Wilgenbastgalmug in het Vondelpark

Bij het knotten van wilgen in het Vondelpark vond men bij sommige afgezaagde takken (6) een verdikking met bruine verkleuring en een rafelige bast. Het hout leek geperforeerd. In de honderden kamertjes zaten 4 mm lange, gele larven van de wilgenbastgalmug, *Rabdophaga saliciperda*. In mei vliegt deze galmug en legt dan een groot aantal eitjes in serie op de bast. De larven boren zich naar binnen en voeden zich met de bast. Als reactie ontstaat een galachtige takverdikking. De larven overwinteren onder de bast. In de winter peuterden mezen ze uit hun kamertjes, waardoor de rafeligheid van de bast ontstaat.

Japanse schildluis op bolcatalpa

In De Bilt en op andere plaatsen werd een witte waas op twijgen van bolcatalpa's waargenomen. Het ging hier om dicht op elkaar gepakte, kleine schildluizen (7). Ze werden gedetermineerd als *Pseudaulacaspis pentagona*, een schildluis die oorspronkelijk uit Japan komt. De ronde, tot 2,8 mm grote schildjes van de vrouwtjes hebben een roodbruine

kern. De schildjes van de mannetjes zijn lang en smal. Deze warmteminnende soort heeft zich overal in Zuid- en Midden-Europa verspreid en veroorzaakt er problemen in het openbaar groen bij iep, es, paardenkastanje, walnoot en trompetboom (*Catalpa*). Echt schadelijk is de soort op moerbeï, abrikoos en perzik. In Nederland worden steeds vaker bolcatalpa's met schildluizen uit Italië geïmporteerd. De luizen overleven hier in zachte winters.

Els met opvallende mijnen

Er komen zeer veel soorten mineerders op bomen voor. Het gaat meestal om larven van motjes, maar er zijn ook vertegenwoordigers van kevers en bladwespen. Bladwespen zijn vaak kleine, opvallend donkergekleurde, traagvliegende insecten met doorzichtige vleugels. In een arboretum in Rotterdam werden aantastingen gevonden (8) van de bladwesp *Fenusa dohrnii*. Deze heeft een legboor waarmee de eitjes in het blad worden afgezet. De uitkomende larve maakt een bladmine die meestal tussen de zijnerf blijft. Er zijn twee generaties per jaar. In sommige jaren kunnen

er veel mijnen worden waargenomen, maar de vitaliteit van de plant lijdt er niet onder.

Minirupsjes op linde

Op knotlindes in Hillegom, Lisse en Overveen werden aantastingen gezien van de lindedwergmot (9), *Bucculatrix thoracella*. Deze van oorsprong Zuid-Europese soort is in 1967 voor het eerst in Nederland waargenomen. In de jaren daarna heeft de soort zich over ons land verspreid. De dichtheden zijn meestal laag maar soms komt het tot een uitbarsting. De lichtgekleurde rupsen worden slechts 7 mm lang. Ze mineren eerst in het blad, later vreten ze kleine venstertjes bladmoes weg. De vervellingen vinden plaats onder een klein, rond, wit spinseltje. De volgroeide rupsen verlaten de boom aan lange spinseldraden om in geribde coconnetjes te verpoppen. Er zijn twee generaties per jaar. De aangevreten bladeren werken behoorlijk ontsierend en voorbijgangers kunnen hinder ondervinden van de rupsjes als die aan lange spinseldraden hangen. ■

Insecten top tien 2006

- 1 Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*)
- 2 Paardenkastanjinemermot (*Cameraria ohridella*)
- 3 Spinselmotten (*Yponomeuta* spp.)
- 4 Iepenspintkevers (*Scolytus* spp.)
- 5 Wilgenhoutrups (*Cossus cossus*)
- 6 Koningsschildluis (*Pulvinaria regalis*)
- 7 Elzenhaan (*Agelastica alni*)
- 8 Horzelvlinder (*Sesia apiformis*)
- 9 Perenprachtkever (*Agilus sinuatus*)
- 10 Bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chrysorrhoea*)

Oproep waarnemers insectenplagen

Alterra wil het netwerk van waarnemers vitaal houden. Beheerders en andere belangstellenden die willen meedoen zijn dus van harte welkom. Na aanmelding krijgt men een informatiepakketje toegestuurd. Kunt u een aantasting niet op naam brengen? Geen probleem, bij twijfel kunt u insecten ter determinatie inzenden. Meer informatie over plaaginsecten is te vinden op de website www.insectenweb.nl.

7 Japanse schildluis op bolcatalpa.

8 Mijnen van een bladwesp op elzenblad.

9 Lindedwergmot veroorzaakt soms overlast.